

Ilany Kogan

Strigătul copiilor muți

O perspectivă psihanalitică
asupra celei de a doua generații
a Holocaustului

Ediția a II-a

Prefață de
Jeanine Chasseguet-Smirgel

Postfață de
Vasile Dem. Zamfirescu

Traducere din engleză de
Daniela Popa

Această carte este dedicată memoriei prof. Hillel Klein, profesor și prieten.

„Am fost încă o dată lovit de adevărul acestei spuse din vechime: inima omului este un șanț plin de sânge. Cei iubiți care au murit se aruncă pe malul acestui șanț pentru a bea sânge și a reînvia; cu cât îți sunt mai dragi, cu atât beau mai mult din sângele tău.”

NIKOS KAZANTZAKIS, *ZORBA GRECUL*

Cuprins

7	<i>Cuprins</i>
9	<i>Cuvânt-înainte la ediția în limba română</i>
15	<i>Mulțumiri</i>
17	<i>Cuvânt-înainte</i>
22	<i>Prefață</i>
27	<i>Introducere</i>
35	I. O călătorie prin Castelul de Gheață
65	II. Moartea într-o îmbrățișare de iubire
88	III. Cea de a doua piele
120	IV. O călătorie către durere
145	V. De la acting out la cuvinte și sens
168	VI. Iubirea și moștenirea trecutului
210	VII. În aceeași barcă
230	<i>Epilog</i>
249	<i>Postfață</i>
252	<i>Note</i>
256	<i>Bibliografie</i>

Cuvânt-înainte la ediția în limba română

Publicarea cărții mele „Strigătul copiilor muți” în română are o semnificație emoțională specială pentru mine. M-am născut la București, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, din părinți care erau amândoi născuți în România.

Amintirile din copilăria mea timpurie sunt despre casa bunicii mele, unde am trăit până la vârsta de 4 ani. Bunicul meu, un rabin binecunoscut în comunitatea evreiască din București, avea o casă mare, care a funcționat și ca o sinagogă. Îmi amintesc de soarele strălucind printre frunzele copacului din curtea mare unde mă jucam, de camera de rugăciune plină de scaune și cu pergamentul Torei în arcă, de bucătăria bunicii mele unde mă jucam în timp ce ea gătea. Această casă și amintirea căldurii și iubirii ei au devenit o sursă de putere și curaj în momentele dificile din viața mea.

La vârsta de 12 ani, am emigrat în Israel împreună cu părinții mei. Până atunci absolvisem școala primară și terminasem clasa a cincea la școala de muzică din localitate. Fiind născută imediat după război, din părinți evrei care încă trăiau în umbra lui, și fiind unicul copil, am crescut în singurătate. Adulții din jurul

10 meu, care mi-au dăruit multă iubire și grijă, erau încă amenințați de o lume plină de animozitate în care ei trăiseră mult timp. Am fost protejată de această lume deoarece eram izolată de grupul de copii care trăiau în vecinătate. Mi-am umplut singurătatea cu reverii și fantasmе și mi-am creat o lume imaginară proprie. Plăcerea de a citi aparținea acestei lumi. I-am citit cu mare aviditate pe clasicii români – Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Creangă – și ei mi-au umplut viața de poezie, romantism și umor. Datorită acestor scriitori, am început să iubesc România și pe oamenii ei și să apreciez frumusețea limbii sale.

Aceasta a fost perioada din viața mea în care mi s-au cristalizat în minte cele două pasiuni care m-au însoțit apoi întreaga viață: foamea de călătorii și nevoia de a crea prin scris.

Să părăsesc locul unde m-am născut și am crescut nu a fost evident o experiență ușoară pentru mine. Deși părinții mei doreau de ani de zile să emigreze în Israel și m-am identificat complet cu visul lor, îmi amintesc experiența dureroasă a dezrădăcinării din casa mea și din locurile iubite ale copilăriei mele. În timpul ultimelor câteva zile înainte de a pleca, m-am uitat la tablourile, cărțile și albumele cu fotografii, la toate lucrurile pe care trebuia să le părăsesc. Iubeam apartamentul nostru și știam că nu-l voi mai vedea niciodată. Grădina rotundă din mijlocul pieței din fața casei, fulgii de zăpadă de la ferestre în timpul iernii, zgomotele venind din stradă într-o noapte caldă prin ferestrele deschise au rămas imprimare pentru totdeauna în memoria mea. La fel și imaginile impresionante ale munților – Omul, Babele, culorile Mării Negre la Mamaia, unde uneori ne duceam în timpul vacanțelor.

M-am întors la București în toamna anului 1993, treizeci și șase de ani după ce îl părăsisem, copil fiind. După o întâlnire

cu un coleg român, Radu Clit, la o conferință la Stockholm, am primit o invitație foarte călduroasă de la București pentru a face o vizită profesională. Radu m-a așteptat la aeroport și, la cererea mea, ne-am dus direct să căutăm casa copilăriei mele. Mi-am găsit ușor drumul în cartier, care-mi era atât de familiar. M-am uitat la casele, bisericile și străzile care-mi erau imprimate în memorie și am mers ca într-un vis.

Când am ajuns în squar-ul unde trebuia să fie casa părinților mei, am fost lovită de imaginea stranie care se dezvăluia în fața ochilor mei: partea din stânga a squar-ului arăta la fel ca în amintirea mea, dar partea din dreapta, unde se afla cândva casa noastră, se schimbase complet. Șocată, am stat în fața pieței întrebându-mă iar și iar „Dar unde este casa? Unde este?”. Colegul meu, care mă avertizase deja că părți din București au dispărut complet în timpul domniei dictatorului, mi-a explicat cu răbdare ceea ce știam deja. Ceaușescu distrusese cartiere întregi: clădiri și biserici frumoase și valoroase istoric, care confereau orașului stilul său foarte special, au fost toate demolate fără discriminare. În locul lor, au fost ridicați monștri arhitecturali, grandiozitatea lor urâtă amintind de cea din era fascistă, precum și de dorințele megalomanice ale dictatorului, de duritatea și opresiunea exercitată de el.

Am înfruntat aceeași experiență traumatizantă când am încercat să găsesc casa bunicilor mei. Atât casa părinților, cât și a bunicilor se pulverizaseră. M-au copleșit sentimente de mânie, care au lăsat locul celor de regret. Am simțit ca și cum casele ar fi fost părți din mine însămi, care erau iremediabil pierdute. Am realizat că travaliul de doliu pe care l-am făcut în cursul vieții mele era departe de a fi încheiat.

Perlaborând doliul meu, am devenit mai apropiată de situația grea a poporului român. Am devenit conștientă de tristețea, pesimismul și frica lor de noi planuri. Îmi era clar că toate acestea își aveau originea în anii lungi de suferință și opresiune.

În timpul primei mele șederi la București, am întâlnit colegi români care mi-au devenit prieteni și colaboratori pe parcursul anilor. Vasile Zamfirescu, editorul acestei cărți; doamna Vera Șandor, împreună cu care am colaborat la crearea unui Centru pentru Psihoterapia Copilului și Adolescentului, primul de acest fel în București. Centrul este sponsorizat de „Aktion Kleiner Prinz”, un grup german de profesioniști care locuiesc în Warendorf, Germania și care depun o muncă enormă pentru a aduna fonduri pentru copiii din diferite locuri chinuite ale lumii. „Aktion Kleiner Prinz” a fost mobilizat în acest scop de către profesorul Peter Riedesser, un coleg și prieten din Hamburg, un om cu orizont larg, care a intrat în acest plan cu toată inteligența și inima sa. Sprijinul lui „Aktion Kleiner Prinz” a fost de neprețuit pentru realizarea Centrului și, în acest fel, pentru viața și viitorul multor copii români, ca și al familiilor lor. Astăzi, Centrul este sponsorizat, în afară de „Aktion Kleiner Prinz”, de „Stiftung für Kinder” condusă de domnul Arnsperger și de „Siemers” condusă de dr. Wass von Czege. Sperăm ca influența Centrului asupra altor organizații care lucrează în acest domeniu, precum și dezvoltarea sa ulterioară ca centru de cercetare și de formare pentru persoane din alte părți ale lumii, să aibă un impact asupra întregii societăți românești.

Realizarea Centrului, precum și publicarea acestei cărți în limba mea maternă de către Vasile Zamfirescu înseamnă

pentru mine, la un nivel simbolic, redescoperirea unor amintiri și locuri ale copilăriei mele pe care le credeam complet pierdute.

Îi sunt recunoscătoare fundației „Aktion Kleiner Prinz” pentru sponsorizarea cărții și înfăptuirea proiectului. Banii folosiți pentru acest plan au fost moșteniți de la un om aflat pe moarte. Gestul emoționant, care a legat moartea de viață și supraviețuire, exprimă efectiv esența acestei cărți.

Tratamentul copiilor supraviețuitorilor Holocaustului necesită o legătură terapeutică empatică precum și o investire intensă a vieții. Pentru a contracara prezența copleșitoare a morții care s-a exprimat frecvent în aceste cazuri, a trebuit să fiu percepută de pacienți pe parcursul terapiei ca investind intens viața, chiar după o experiență care a reprezentat negarea vieții.

Cred că o abordare care întărește forțele vieții este importantă nu doar în lucrul cu acest grup particular de pacienți, dar și cu cei ale căror vieți au fost atinse de realitatea războiului, violenței și traumei.

În acest sens, cred că această carte este relevantă și pentru societatea românească de astăzi. Poporul român a suferit trauma de a trăi sub o dictatură care a condus prin teroare și violență. El nu a trăit doar o viață de mizerie cumplită, ci a și fost umilit și infantilizat. În perioada post-totalitară, românii oferă dovada unei lipse de încredere în ei, a unei atitudini peiorative față de ei înșiși și a unei lipse de credință în capacitatea lor de a crea un viitor mai bun. Numeroșii ani de opresiune și de teroare au lăsat o urmă adâncă în psihicul lor.

De aceea, această carte, care recunoaște forțele vieții ascunse chiar în urma de moarte a unei traumatizări și a căror încercare esențială este de a afirma viața, poate fi foarte valoroasă

14 pentru nașterea speranței și reconstruirea imaginii de sine a unui popor care a fost mulți ani exploatat și oprimat.

Crearea Grupului de Studiu Psihanalitic din România, întemeierea unui Centru pentru Psihoterapia Copilului și Adolescentului la București și publicarea de cărți psihanalitice arată că vocea societății românești, mută timp de mulți ani, începe să se facă auzită.

Ilany Kogan
2001

Mulțumiri

Aș dori să mulțumesc aici fundației „Aktion Kleiner Prinz” pentru contribuția sa la realizarea acestui proiect. Comitetul lui „Aktion Kleiner Prinz” (Klaus Schäffer, dr Gottfried Färber, Marion Schubert, Helmut Westekemper, Dieter Grothues, Edgar Koopmann și Wolfgang Schmitt) îi reprezintă pe oamenii din Warendorf, Germania, care au contribuit la viața și binele multor copii și ale familiilor lor, în România, ca și în diferite alte locuri. Aș dori să subliniez contribuția specială a doctorului Klaus Schäffer, un om de o mare generozitate, devotat binelui copiilor în lume. Donând banii pe care „Aktion Kleiner Prinz” i-a moștenit de la tatăl său, aflat pe moarte, pentru publicarea acestei cărți, dr. Schäffer a afirmat viața într-un fel impresionant.

Prietenilor mei germani – prof. Peter Reidesser, fără ale cărui idei strălucite și angajament tenace pentru binele copiilor români acest proiect nu ar fi existat.

Domnului Ekkehard Arnsperger, directorul fundației „Stiftung für Kinder”, pentru sprijinul acordat Centrului pentru Psihoterapia Copilului și Adolescentului din București.

Doamnei Ina Arnsperger, pentru prietenia și iubirea sa și pentru împărtășirea experienței noastre comune de a fi emigrat în adolescență din țara noastră de origine.

Doctorului Wass von Czege, directorul Fundației Siemens, pentru interesul său și sprijinul acordat Centrului.

Prietenilor mei români – doamna Vera Șandor și dr. Radu Clint, care m-au invitat cu căldură să vin să vizitez locul nașterii mele. Prietenia lor, și, mai ales, ospitalitatea și iubirea doamnei Vera Șandor m-au făcut capabilă să mă întorc la București și să închid cercul copilăriei mele dezdăcinate prin realizarea acestei cărți.

Domnului Trevor Brown, managerul general al lui „Free Association Books”, pentru acordarea generoasă a drepturilor de publicare în România.

Traducătoarei mele, doctor Daniela Popa, pentru traducerea sa promptă și exactă.

Profesorului Vasile Zamfirescu și Editurii Trei pentru angajamentul și dăruirea lor, și pentru efortul depus în realizarea cât mai bună a acestei cărți.

În final, le sunt recunoscătoare pacienților mei care mi-au permis să-i însoțesc în călătoria lor analitică.

Cuvânt-înainte

Interesul meu din ultimii zece ani în studiul analitic al fiilor și fiicelor supraviețuitorilor Holocaustului este rezultatul muncii și prieteniei mele cu profesorul Hillel Klein, care și-a dedicat viața studiului Holocaustului.

Asocierea mea cu Klein a început spre sfârșitul formării mele la Institutul Psihanalitic din Israel. Am început relația cu el ca studentă, dar am devenit o prietenă care l-a ajutat în ultima și cea mai dificilă perioadă a vieții sale, de când fusese într-un lagăr de concentrare. În timpul acestei perioade, Klein a dezvoltat un cancer al creierului. O operație i-a permis să trăiască încă doi ani și să-și continue lucrul.

Aceasta a fost perioada în care Klein m-a rugat să-l ajut să scrie și am devenit coautoarea sa. Deoarece înfrunța moartea, în mintea lui au reînviat trauma Holocaustului, persecuția și pierderile dureroase pe care le suferise în acel timp. Klein mi-a împărtășit propriile sale experiențe zdrobitoare, precum și înțelegerea afectivă a supraviețuitorilor și a copiilor lor.

După părerea mea, Klein era un observator clinic talentat, inteligent și care, cu o perspicacitate neobișnuită, era capabil să descopere și să identifice câteva dintre adevărurile care construiesc psihicul oamenilor. Propriile sale experiențe și pierderi

18 traumatice l-au făcut să exploreze cât de mult au fost afectați supraviețuitorii în capacitatea lor de a se încrede în alții, de a trăi intimitatea și iubirea, de a simți empatie pentru cei iubiți și de a păstra calitățile cele mai sensibile ale unei ființe umane. În același timp, el avea sentimente profunde pentru supraviețuitori, cu care se identifica. Un exemplu a fost lupta lui pentru a-i „epura” pe supraviețuitori de înțelesul negativ asociat termenului de „vinovăție a supraviețuitorului” și a-l schimba în ceva pozitiv. Klein (1984) a simțit că „vinovăția supraviețuitorului” avea un rol de adaptare atunci când îl lega pe supraviețuitor și pe urmașii lui de trecut, de cei care muriseră și de sentimentul de apartenență la lumea evreiască.

În timpul ultimilor doi ani ai vieții sale, Klein și cu mine am scris împreună două articole. Primul a fost „Câteva observații asupra denegării și evitării în experiența evreiască din timpul Holocaustului și post-Holocaust”. Deși foarte bolnav, Klein a fost totuși în stare să prezinte acest articol la Conferința despre Denegare, care a avut loc la Ierusalim, în ianuarie 1985. Cel de-al doilea, „Identificarea și denegarea în umbra nazismului”, urma să fie prezentat la Congresul Asociației Psihanalitice Internaționale de la Hamburg, în sesiunile plenare care abordau fenomenul nazismului. Acest congres era un eveniment plin de încărcătură emoțională pentru noi toți din Israel, deoarece era primul congres de psihanaliză ținut în Germania de la cel de-al Doilea Război Mondial. Să prezinte o lucrare în Germania în acest stadiu al vieții lui avea o semnificație specială pentru Klein. El nu a uitat niciodată cum a ieșit din lagărul de concentrare: o ființă umană bolnavă fizic și emoțional.

Klein a fost chinuit toată viața de dorul său pentru cei iubiți care pieriseră. Timp de mulți ani, el a refuzat să viziteze

Germania sau să-i vorbească limba. El și-a schimbat atitudinea doar către sfârșitul vieții și a acceptat frecventele invitații de a conferența și a superviza acolo. El a fost mult admirat în Germania pentru talentul său de analist și profesor și a fost iubit pentru ceea ce era – un supraviețuitor.

Klein a vorbit adeseori despre relația sa de iubire—ură cu Germania și fără îndoială că i-a iubit pe tinerii analiști germani la fel de mult ca pe elevii săi din Israel. Apărând în fața lor ca un analist talentat, elocvent, cuvintele lui, ca și numărul tatuat pe brațul său, nu i-a lăsat niciodată să uite trecutul. În același timp, el era extrem de sensibil la durerea și vinovăția lor. Paradoxal, el i-a eliberat de un sentiment copleșitor de vinovăție făcându-i responsabili într-un fel foarte personal pentru ceea ce erau – fiii și fiicele celor care-i omorâseră familia și îl persecutaseră. În vizitele mele ulterioare în Germania, am avut oportunitatea de a afla cât de mult l-au considerat analiștii germani drept un tată spiritual. Iubirea și admirația pe care le-au avut pentru el au făcut parte din „răzbunarea” lui.

Din nefericire, Klein a paralizat cu două luni înainte de Congresul de la Hamburg. Incapabil să țină conferința care ar fi fost punctul cel mai înalt al carierei sale, el m-a rugat, în calitate de coautor, să prezint lucrarea noastră comună. Aș dori să folosesc această ocazie pentru a-mi exprima mulțumirile doamnei Chasseguet-Smirgel, președinta Comitetului Științific al Congresului, care de asemenea a insistat ca eu să prezint lucrarea. Aș dori de asemenea să-i mulțumesc profesorului M. Wangh, un prieten apropiat, loial al lui Klein, care m-a ajutat și m-a încurajat să apar în fața unei audiențe de 3 000 de oameni pe când eram doar o candidată la Institutul Psihanalitic din Israel. Mesajul lui Wangh a fost foarte clar: „Ești a doua

20 generație – acum este rândul tău”. Astfel, la patul de moarte al lui Klein, împreună cu alți studenți care lucraseră cu el la spital și în diferite clinici, am primit „mesajul de continuare”. Acesta a fost transmis audienței germane indirect dincolo de cuvinte. A fost ca și cum analiștii germani îl plâneau cu mine pe Hillel Klein, supraviețuitorul, și se așteptau ca „a doua generație” să-i ia locul.

La întoarcerea mea în Israel, am avut încă oportunitatea să-i povestesc lui Klein despre succesul lucrării noastre, care fusese primită foarte călduros de Congres. El era foarte bolnav și suferea înfiorător. Era atât de tipic pentru Klein să lupte până la ultima sa suflare, în ciuda dorințelor sale conflictuale de moarte (de care era de mult conștient).

Cu aproximativ șase luni înainte de moartea sa, Klein a citit primul capitol al acestei cărți, „ O călătorie prin castelul de gheață”, din care a fost extrasă ilustrarea clinică pentru lucrarea de la Hamburg. După ce l-a citit, m-a chemat la el zâmbind (era ținut la pat) și a spus: „Uite ce avem aici. Un scriitor!”, și apoi, pe un ton mai serios, mi-a sugerat să iau în considerare ideea de a scrie o carte. În timpul ultimilor ani ai vieții, Klein adunase material pentru o carte pe care, din păcate, știa că nu o va putea termina niciodată. Ca un tată – supraviețuitor adevărat, mi-a înmănat mie moștenirea de a scrie această carte.

Mi-a luat timp să elaborez experiențele emoționale puternice din acei ultimi doi ani. Însoțisem un prieten și profesor iubit la moarte, și am fost cu el până aproape de sfârșit. Familia lui mă considera o prietenă și a apreciat profund sprijinul pe care i l-am acordat în timpul acelei perioade dificile. Perlaborând doliul meu, am simțit frecvent ceea ce simt copiii supraviețuitorilor – o legătură fermă cu trecutul, ca și o dorință de a fugi de el.